

A gyászjelentés szűkszavú, száraz és élettelen. Kákosy László, a Magyar Tudományos Akadémia és a Heidelberger Akademie der Wissenschaften levelező tagja, az MTA Ókortörténeti Bizottsága elnöke, az MTA Orientalisztikai Bizottsága tagja, az International Association of Egyptologists tanácsának tagja, az IAE magyar nemzeti tagozatának elnöke, az ELTE Egyiptológiai Tanszékének nyugállományú egyetemi tanára, az Ókortudományi Társaság elnöke, az Antik Tanulmányok szerkesztőbizottságának egykori tagja, a thébai Dzsehutimesz-sír ásátásának vezetője, a Magyar-Egyiptomi Baráti Társaság vezetőségi tagja, a Széchenyi-díj, az Akadémiai Díj, a Maróth Károly-díj, a Kuzsinszky Emlékérem és az Ábel Jenő Emlékérem kitüntetésű, 2003. január 29-én, életének 71. évében elhunyt.

Hamvait a Szent István-bazilika kriptájában 2003. február 21-én helyeztük örök nyugalomra a római katolikus szertartás regulái szerint. A gyászszertartást Szabó Géza protonotarius kanonok, a bazilika plébánosa celebrálta latin nyelven a Szent Jobb-kápolnában, ami igencsak szűknek bizonyult a töle végső búcsút venni kívánók létszámához képest.

Miközben, soromra várva hallgattam dr. Szabó Miklós akadémikus meleg hangú megemlékezését, a posztamensre állított urna elé elhelyezett, Kákosy tanár urat ábrázoló, fekete keretbe foglalt színes fényképre tekintve, egy egyiptomi emlékkép úszott át egy pillanatra lelki szemeim előtt.

1985-ben történt, hogy a Dzsehutimesz-sír ásátásán, a Khokha-domb lábánál elhelyezkedő sziklasírban a leletekkel foglalkoztam. Helybéli ásátási munkásaink már

KÁKOSY LÁSZLÓ

1932 – 2003

elfogyasztották otthonról hozott reggelijüket. A sírbelsőbe behallatszott a csákány csattogása, a kosarasok galabijáinak suhogása és a meztelen talpainak surranása. Egyszerre valami furcsa hiányérzetem támadt. Ennek okát kutatva eszembe jutott, hogy már jó ideje nem kerültem látókörömbe Kákosy tanár úr. Kilépve a sírből, megkérdeztem a közelemben dolgozó munkásokat, hogy hol találok a „mudir kebir”-t (nagyfőnök). Mivel nem

kaptam egyértelmű választ, keresésére indultam. Kisvártatva találtam csak rá – az akkora már méreteiben is jelentős kiterjedésű sírudvar egyik sarkán éktelenkedő romos, vályogtéglából épített ház – a sír bejáratától nem látható oldalán. Őszintén szólva, megijedtem. A ház fala tövében, hátát a falnak támasztva, lábait felhúzva üldögélt. Sápadt arcára nézve nyilvánvaló lett számomra, hogy rosszul érzi magát. Hideg verejték gyöngyözött a homlokán. Kérdésemre, hogy korábban is történt-e vele hasonló eset, megvallotta, hogy igen, alacsony a vérnyomása. Az erős, török kávé, amelyet a közelben lévő ház konyhájában főztem, rövidesen megtette hatását. Amikor vissza tudtam vezetni a lepusztult épület másik, sír felőli oldalán felállított asztalához s székéhez – megszokott „magasleséhez”, ahonnan követni tudta az ásátás minden történést –, már jobban érezte magát: arcába visszatért a vér. Ekkor kért meg arra, hogyha netán Egyiptomban érné utol a halál, temettesem a Fuszátban (Kairó egyik külvárosa, a kopt negyed közelében) található római katolikus temetőbe.

Kákosy László zárkózott személyiség volt, aki nem engedhette meg magának, hogy gyengének, elesettnek láthassák a kívülállók. A nyugodt, mindig kiegyensúlyozott, halk

szavú, fegyelmezett ember álarca mögött azonban vulkányszerű kitérősekre is képes személyiség rejtőzködni, aki aszkétákat is megszegyenítő, szinte az élet minden apró örömről lemondani képes életet élt. Reggel öt órakor kelt, tíz órakor már ágyban volt. Napirendjétől semmi sem tudta eltántorítani. Amikor például egy-egy nagyobb lélegzetű munkán, kéziraton dolgozott, öt gépelt oldal volt a napi megírandó penzuma. Élete minden pillanatát kitöltötte választott tudományterülete, a nagybetűs EGYIPTOLÓGIA.

Csak egyetlen „gyengéjéről” tudott mindenki: szerette az édességet. Egy másik alkalommal ennek a szenvedélyének történeti „hátterét” is tudtomra hozta. 1945. február lelegején Sas-hegyen álló családi házukat, otthonukat kénytelenek voltak felcserélni egy közeli lakóház óvóhelyé átalakított pincéjére. A német-orosz frontvonal naponta változtatta helyét a hegyen. A Kákósy család az ostrom utolsó heteiben ki sem merészkedhetett a viszonylagos védelmet biztosító pincéből. Az ostrom utolsó napjaiban, az éhhalál küszöbén állva, életüket napi egy kocka csokoládé mentette meg. Kákósy tanár úr ezzel az életre szóló „élményével” magyarázta kötődését az édességekhez. Kórházi látogatásaim alkalmával, amikor már hetek óta étvágytalansággal küszködött, betegágyán fekvé is fel lehetett kelteni „érdéklődését” egy-egy tábla finom csokoládéval, somlói galuskával, gesztenyepürével.

Ha már szóba hoztam a Csaba utcai családi házat, meg kell említenem, a ház tetején kialakított obszervatóriumot is, ahonnan a Tanár úr rendszeresen szokta kémlelni a csillagos eget. Ha Egyiptomba, nevezetesen Qurnába utazott, útipoggyászából sohasem hiányzott az a kisebb méretű csillagászati távcső sem, amellyel megfigyelhette az egyiptomiak fölé boruló égboltot.

Kevesen tudták róla, hogy hétvégén, szombat-vasárnap délelőtt, kibicként, játékosként rendszeresen meg szokott jelenni a

Városmajor árnyas fái alatt megrendezett sakkcsatákon. Kitűnő játékos volt.

Törékeny alkatát, göndör, korának előrehaladtával fokozatosan fehéredő, eredetileg sötétbarna, sűrű haját, mindig könyvekkel teletömött bőr aktatáskája miatt kialakult jellegzetes testtartását, jellegzetes hanghordozását nem lehet felejteni.

1932. augusztus 15-én született, az Oroszlán csillagkép jegyében. A budai Rákóczi Gimnáziumban érettségizett 1951-ben. Egyetemi tanulmányait 1956-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán régész diplomával fejezte be. De szívét már korábban is csak egyiptológiai kutatásai tudták igazán lánggra lobbantani. Még ugyanebben az évben felvették az MTA aspiránsának. A következő három évet Kákósy László kemény és céltudatos munkával töltötte, az Akadémia által kijelölt munkahelyén, a Szépművészeti Múzeum Egyiptológiai Osztályán, az osztályt vezető Wessetzky Vilmos, illetve a bölcsészkaron is tanító Dobrovits Aladár (Ókori Keleti Történeti Tanszék) professzor tudományos felügyelete alatt. Az odaadó munkának meg is lett az eredménye, hiszen a hároméves aspirantúra végén, 1960-ban leadhatta kandidátusi értekezésének (*Az egyiptomi aranykor-mitoszok és társadalmi vonatkozásai*) kéziratát, és megkezdhette tanári pályáját a Dobrovits Aladár vezette tanszéken, tanársegédként. 1961-ben kapta meg a tudományok kandidátusa címet, akkor, amikor én elsőéves egyetemi hallgatóként először léptem be a kar Pesti Barnabás utcai épületének kapuján. Személyes kapcsolatunkat innen keltezem: a kezdetekben mint hallgatója, Dobrovits Aladár 1970-ben bekövetkezett halála után már, mint a tanszék pályakezdő fiatal oktatója. Az elmúlt több mint negyven év alatt sokat köszönhettem támogató pártfogásának.

1972-től vezette az Egyiptológiai Tanszékét, először docensi minőségében, 1976-tól egyetemi tanárként. Sokan nem tudják

róla, hogy ő volt az ország egyetlen tanársegéde, akit kandidátusi fokozata birtokában, csak két év elteltével léptettek elő, akkor is csak adjunktusnak.

Akadémiai doktori fokozatát 1974-ben nyerte el (*Világnézet és valláspolitikai az egyiptomi Újbirodalom idején és a későkorban*). Az ötvenes évek vége óta kutatásainak egyik központi témája a társadalmi változásoknak a vallási életre, a vallás fejlődésére gyakorolt hatása. Az utóbbi tizenöt évben intenzíven foglalkoztatták a Ptolemaiosz- és a római kori egyiptomi vallás egyes kérdései, valamint az ezekkel összefüggésben álló történeti-filozófiai problémák. Az Újbirodalom története, a korabeli valláspolitikai is fő témái közé tartozott. Összefoglaló munkája jelent meg az egyiptomi varázslásról és Egyiptom történetéről, kultúrájáról, az egyiptomi és antik csillaghitről, a gnoszticizmusról.

Tudományos értekezéseinek száma, amelyeket gondosan számon tartott, közelített az 500 tételhez.¹ Ezek túlnyomó többségét idegen nyelven írta. Magyar nyelvű ismeretterjesztő munkáinak sorát a *Varázslás az ókori Egyiptomban* (1969) és a Varga Edith-tel közösen írt *Egy évezred a Nílus völgyében* (1970) nyitotta meg. Három kiadást is megért a *Réfiái* (1979) címet viselő vastok monográfiája, amelynek hatására a művelt, ókori történelem iránt érdeklődő olvasótábor megismerkedhetett az egyiptomi történelem és kultúra majd minden aspektusával.

¹ Lásd Ulrich Luft (ed.): *The Intellectual Heritage of Egypt*. Studia Aegyptiaca XIV, Budapest, 1992; a Kákósy László 60. születésnapja alkalmából készült tanulmánykötetben Szűcs Marianna állította össze 1991-ig munkáinak listáját. A *Sudia Aegyptiaca* VII. (1981) kötetében közreadtam válogatott tanulmányait, amelyeket 1956-1973 között írt. Az Osiris Kiadó gondozásában megjelent tudományos közleményeinek újabb kötete: Kákósy László: *Az alexandriai időisten. Válogatott tanulmányok (1957-1998)*. Osiris Könyvtár, Budapest, 2001. Tudomásom van arról, hogy még az idén a budapesti Kriterion Könyvkiadónál napvilágot lát egy újabb, magyar nyelvű válogatás is korábban írt tanulmányaiból.

Idegen nyelven kiadott művei közül itt csak az általam legfontosabbnak tartott opuszokat említhetem. A *Lexikon der Ägyptologie* kötetei számára írt szócikkeit, az *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* sorozatban 1995-ben megjelentetett *Probleme der Religion im römerzeitlichen Ägypten* című, 155 oldalas, könyv méretű, összefoglaló tanulmányt, valamint a torinói múzeum katalógusaként 1999-ben kiadott könyvét, az *Egyptian Healing Statues in Three Museums in Italy* címűt.

A nekrológ műfajának, véleményem szerint, nem lehet feladata az, hogy eltávozott kortársaink életművéről temetésük után, pár nappal, héttel később, ítéletet mondjunk. Úgy érzem, Kákósy László immár befejezett tudományos és oktatói munkássága, amelynek korai, nem várt halála vetett hirtelen véget, így is tökéletesen kerek és egész.

1998-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Székhelyét *Théba a Ptolemaiosz- és a római korban* címmel tartotta, az egykori egyiptomi főváros életének utolsó korszakát vizsgálta fel benne. Kákósy akadémikus úr életének utolsó húsz esztendeje alatt, évente három-három hónapot töltött a nyugati parton elhelyezkedő Dzsehutimesz-síregyüttes (TT 32) régészeti feltárással, illetve a leletek tudományos feldolgozásával. Mindannyian őszintén sajnáljuk, akik e nagy vállalkozásban munkatársai letettünk, hogy a két kötetben megjelenő sírpublikáció megjelenését, amely az év közepére várható, már nem érhet meg. Kákósy tanár úr teremtette meg annak elvi lehetőségét, hogy egyetemünk kibocsáthassa az első olyan végzett egyiptológusokat, akik régész diplomájukkal már nem csak a tanszék ásatásain, hanem más, Egyiptomban dolgozó külföldi régészeti expedíciók munkájába is bekapcsolódhattak. 1983-tól kezdve, amikor Kákósy tanár úrral együtt tettük meg az első „kapavágásokat” a Khokha-dombon, Dzsehutimesz (aki II.

Ramszesz idején a thébai Amun-templom gazdaságát irányította) és felesége végső nyughelyén, ősszel és tavasszal, az ásatási idények időszakában, magyar beszédű hangos a domboldal. Jelenleg, a TT 32-es sírban és annak környékén folytatott munkálatok mellett, az Egyiptológiai Tanszéken dolgozó kollégáim három további thébai sziklasírban (TT 65, 184, – 61 –) vezetnek régészeti feltárásokat, egyikük pedig már évek óta epigráfiai kutatásokat folytat a Keleti-sivatag Bir Minijeh nevezetű körzetében.

Tudományszervező tevékenysége is termőre fordult. Kákósy László iskolateremtő személyiség volt. Szívós kitartással építette fel az egyiptológiai szak graduális és posztgraduális képzési szakaszait. Doktori iskoláját az elsők között akkreditálhatta, amely mára már önálló programként tagozódott be a Bölcsészkar Történelemtudományi Doktori Iskolájába. Az elmúlt tíz évben öten szereztek meg a PhD-fokozatot, hatan pedig abszolutóriummal fejezték be doktori tanulmányaikat.

Személy szerint is szívből sajnálom, hogy Kákósy akadémikus urat, aki 2002. december végén fejezte be aktív tanári pályáját és

nyugállományba vonult, nem tudtuk ünnepélyes keretek között, fehér asztal mellett elbúcsúztatni. Az utolsó alkalommal, pár nappal halála előtt, amikor kórházi ágya szélén ülve beszélhettem vele, egyebek mellett szóba hozta azokat az egyetemi óráit, amelyeket a tavaszi félévben is megtartani szándékozott. Akkor még nem sejtettem, hogy szeretett tanárom pár nap múlva öröklétre szenderül.

Kákósy László akadémikus halála nemcsak a magyar tudományos közéletnek, hanem az egyiptológusok nemzetközi közösségének is érzékeny veszteséget jelent. De életműve, oktatómunkája, hitem szerint, olyan biztos, szilárd alapot hozott létre, amelyre az egyiptológia „épületének” földrengésbiztos falait is fel lehet húzni. Nekünk, a következő egyiptológus generációnak kötelességünk folytatni a félbeszakadt „építkezést” egészen addig a napig, amíg ki nem tűzhetjük a bokrétaünnepen, az oromdíz mellé a zöldellő faágat.

Gaál Ernő

tanszékvezető egyetemi tanár,
intézetigazgató, ELTE Egyiptológiai Tanszék

